

НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 005.332.4:338.432

Вараксіна О.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту, докторант,
Полтавська державна аграрна академія

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті розглянуто питання потенціалу України, який дав би їй змогу суттєво підвищити свою позицію як виробника сільськогосподарської продукції та продуктів харчування за умов залучення інвестицій для підвищення конкурентоспроможності та розвитку необхідної агропромислової інфраструктури. Для того щоб вітчизняні виробники сільськогосподарської продукції були конкурентоспроможними на світовому ринку у довготривалій перспективі, потрібно розвивати сучасні технології, але водночас формувати концептуальний базис розвитку галузі на рівні держави. У статті розглянуто стан аграрного сектору, зокрема динаміку виробництва продукції, проаналізовано рейтинг держави за індексом глобальної конкурентоспроможності. Систематизовано класифікацію зовнішніх та внутрішніх чинників впливу на конкурентоспроможність аграрного сектору.

Ключові слова: конкурентоспроможність, аграрний сектор, національна економіка, індекс конкурентоспроможності, чинники конкурентоспроможності.

ОТДЕЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ АГРАРНОГО СЕКТОРА
НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКИ

Вараксіна Е.В.

Наша страна владеет потенциалом, который мог бы ей позволить существенно повысить свою позицию как производителя сельскохозяйственной продукции и продуктов питания при условии привлечения инвестиций для повышения конкурентоспособности и развития нужной агропромышленной инфраструктуры. Для того чтобы отечественные производители были конкурентоспособными на глобальном уровне в долгосрочной перспективе, необходимо развивать современные технологии и одновременно формировать концептуальный базис развития сектора на уровне государства. В статье рассмотрено состояние аграрного сектора, в частности динамика производства продукции, проанализирован рейтинг государств по индексу глобальной конкурентоспособности. Систематизирована классификация внутренних и внешних факторов влияния на конкурентоспособность аграрного сектора.

Ключевые слова: конкурентоспособность, аграрный сектор, национальная экономика, индекс конкурентоспособности, факторы конкурентоспособности.

SOME ISSUES OF COMPETITIVENESS OF THE AGRICULTURAL SECTOR
OF THE NATIONAL ECONOMY

Varaksina Elena

Our country has a potential that could allow it to significantly improve its position as a producer of agricultural products and food upon the condition of investment attraction to increase competitiveness and develop the necessary agro-industrial infrastructure. In order for domestic producers to be competitive at the global level and in a long run, it is necessary to develop modern technology and, at the same time, form a conceptual basis of the development of the agricultural sector at the state level. The paper considers the state of the agricultural sector, in particular, the dynamics of production. The agricultural sector is the most important component of the national economy, one of the sources of budget replenishment, a significant exporter of raw materials and products to the external market, producer of qualitative foodstuffs, and a basis of food security of the country. Rating of states by the Global Competitiveness Index, which includes twelve indicators, is analysed. In general, we should note positive dynamics; the country's competitiveness is growing during the analysed period. Providing a steady growth of indicators remains important, thus, the development of a strategy at the state level will ensure leading positions, improve ratings, and facilitate positive international image. It is still an urgent issue to study factors affecting the competitiveness of both the agricultural sector and the national economy. This work systematizes classification of internal and external factors of influence on the agricultural sector's competitiveness. A detailed analysis of competitiveness-affecting factors will provide for identifying strong positions of the agricultural sector and, as a result, strong competitive advantage in international markets. Solving this task, special attention should be paid to the development of infrastructure of the agricultural sector, the perfection of the legal framework, the improvement of investment climate, and ensuring a favourable social environment.

Keywords: competitiveness, agricultural sector, national economy, competitiveness index, factors of competitiveness.

Постановка проблеми. Підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору має велике теоретичне та практичне значення для розвитку національного господарства України, насичення внутрішнього ринку доступними для всіх груп населення високоякісними продуктами харчування, розширення зовнішньоекономічних зв'язків [1, с. 3]. Вирішення цих питань має комплексний характер для економіки країни, що пов'язаний зі зміцненням здоров'я людей, підвищенням їхнього життєвого рівня, упровадженням інновацій і досягнень науково-технічного прогресу в аграрну сферу, забезпеченням національної продовольчої безпеки, зростанням зайнятості сільського населення, нарощуванням конкурентних переваг аграрних підприємств. Аграрний сектор, як і інші сфери економіки, знаходиться під впливом глобалізації, міжнародних потоків капіталу та інвестицій, транснаціональних корпорацій [2, с. 27].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню питання конкурентоспроможності аграрного сектору присвячено праці зарубіжних та вітчизняних науковців, таких як П.Т. Саблук [1], М.Й. Малік, Б.Й. Пасхавер, В.Я. Месель-Веселяк, О.М. Шпичак, В.В. Юрчишин, М. Портер, В. Стівенсон та ін. Проте сьогодні визначення чинників впливу на конкурентоспроможність аграрного сектору та їх систематизація потребують подальших досліджень.

Постановка завдання. Метою роботи є вивчення окремих аспектів конкурентоспроможності аграрного сектору та дослідження зовнішніх і внутрішніх чинників впливу, що формують конкурентні переваги аграрного сектору.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтеграційні процеси України у світову економічну систему ставлять перед українським бізнесом, компаніями, підприємствами та регіонами нові завдання, одне з яких пов'язане з підвищенням конкурентоспроможності регіонів країни та наданням можливості депресивним територіям стабілізувати свій стан, викликаний різними соціально-економічними, екологічними та політичними чинниками. Розвиток ринкових відносин призводить до розуміння, що від бізнесу зараз очікують не тільки якісних послуг, чесної сплати податків, а й участі у вирішенні соціальних проблем [3, с. 85].

Сьогодні аграрний сектор України є основним джерелом валютних надходжень за рахунок експорту сільськогосподарської продукції. Для того щоб вітчизняні виробники сільськогосподарської продукції були конкурентоспроможними на світовому ринку, потрібно

розвивати сучасні технології, але водночас формувати концептуальний базис розвитку галузі на рівні держави [4, с. 199]. Аграрний сектор залишається пріоритетною галуззю національної економіки (табл. 1).

У 2018 р. валовий внутрішній продукт країни зріс на 142,9% порівняно з 2013 р. та становив 3 558 706 млн грн. Підприємства аграрного сектору нарощують як обсяги виробництва, так і експорт продукції (відповідно на 9,5% і 10,6%). Наша країна володіє потенціалом, який міг би дати їй змогу суттєво підвищити свою позицію як виробника сільськогосподарської продукції та продуктів харчування за умов залучення інвестицій для підвищення конкурентоспроможності продукції, розвитку необхідної агропромислової інфраструктури. Поряд із цим залишається проблема систематичного підвищення конкурентоспроможності не тільки аграрного сектору, а й національної економіки.

Для визначення конкурентоспроможності країни користуються методикою Світового економічного форуму (WEF), за якою визначають індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index, GCI) (рис. 1). Результатом цього дослідження є рейтинг країн світу за показником економічної конкурентоспроможності [5, с. 215].

Оптимальної конкурентоспроможності країна досягає тоді, коли має показник вище 50-го місця. Україна в рейтингу індексу глобальної конкурентоспроможності у 2018 р. посіла 81-те місце серед 137 країн. Динаміка глобального індексу конкурентоспроможності показала, що Україна поліпшувала свої позиції впродовж 2012–2017 рр. У період 2017–2018 рр. конкурентоспроможність країни знизилася на чотири позиції.

Методологія визначення індексу глобальної конкурентоспроможності поєднує 114 показників, які згруповано у 12 складників, що об'єднані у три підгрупи показників відповідно до трьох основних етапів розвитку, такі як «Основні вимоги», «Підсилювачі продуктивності» й «Інновації та фактори вдосконалення» [7]. Упродовж досліджуваного періоду відзначаються несуттєві зміни (як зміцнення, так послаблення окремих позицій) складників індексу глобальної конкурентоспроможності держави (табл. 2).

Коливання показників складників індексу глобальної конкурентоспроможності вказує, що Україна за 2017–2018 рр. знизилася позиції за такими шістьма показниками, як: інвестиції, інновації, охорона здоров'я, початкова та вища освіта і професійна підготовка, ефективність ринку товарів, ефективність ринку

Таблиця 1. Динаміка виробництва продукції аграрного сектору України у 2013–2018 рр.

№ з/п	Показник	Роки						2018 р. у % до 2013 р.
		2013	2014	2015	2016	2017	2018	
1	Валовий внутрішній продукт, млн грн	1465198	1586915	1988544	2385367	2983882	3558706	242,9
2	Валова додана вартість, млн грн	1283812	1382719	1689387	2023228	2519561	3015398	234,9
3	Виробництво продукції аграрного сектору в цінах 2010 р., млн грн	246109,4	251427,2	239467,3	254640,5	249157,0	269408,1	109,5
4	Експорт продукції аграрного сектору, млн дол. США	17,0	16,7	14,7	15,3	17,9	18,8	110,6

Джерело: сформовано автором на основі [7; 8]

праці. З огляду на реалії української економіки та політики, нами пропонується приділити увагу соціальному складнику – охороні здоров'я, початковій і вищій освіти та професійній підготовці. Значення показників у 2018 р. не досягли рівня 2012 р.

За даними Transparency International, однією з перешкод для розвитку підприємництва в Україні було визначено недостатню якість початкової та вищої освіти. Проте ці чинники є значно менш вагомими порівняно з інституційними та макроекономічними перешкодами, серед яких і рівень корупції [8]. За останні роки спостерігається відносно високе місце України у рейтингах за індексом економіки знань та індексом знань, що забезпечується, передусім, високими значеннями індексу освіти, однак вона все-таки суттєво відстає від розвинених країн і навіть країн Східної Європи [9].

Наукові розвідки проблематики конкурентоспроможності не визначають єдиної класифікації чинників, що мають вплив на конкурентоспроможність. Існують різні погляди та підходи до систематизації чинників впливу. Така ситуація зумовлена багатогранністю трактування дефініції «конкурентоспроможність». Зокрема, науковцями пропонується групування чинників впливу на зовнішні та внутрішні.

Наведені чинники мають безпосередній вплив на рівень конкурентоспроможності аграрного сектору, детальний аналіз яких може слугувати основою для прийняття управлінських рішень щодо забезпечення належного рівня конкурентоспроможності аграрного сектору (рис. 2). З огляду на євроінтеграцію України у світовий економічний простір, особливої актуальності набувають такі чинники, як екологічність та безпечність, соціальні чинники, якість продукту та інформаційний складник.

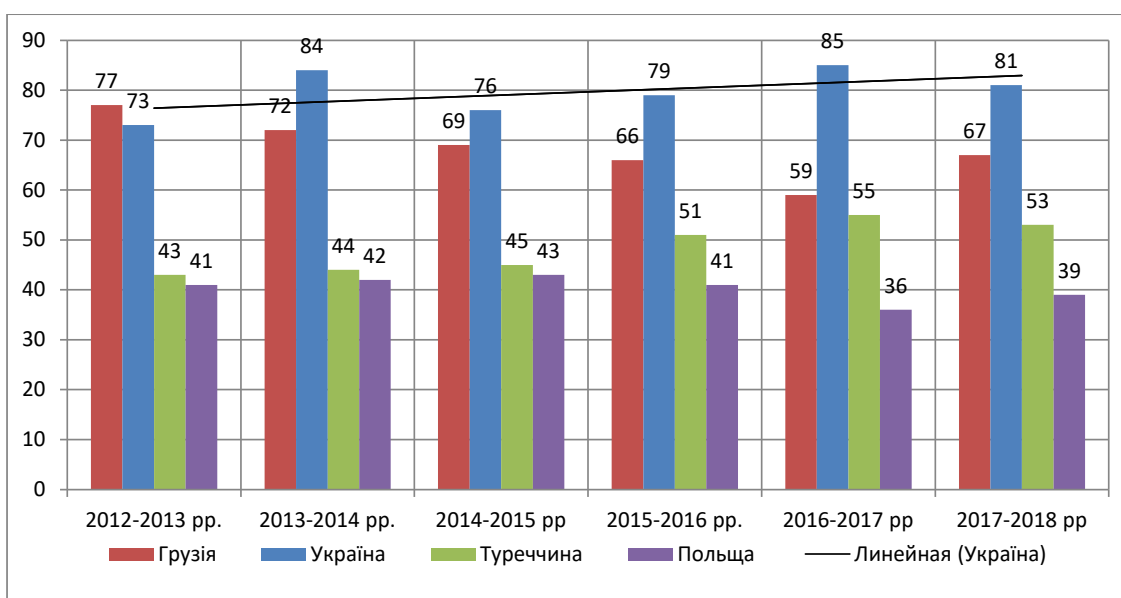

Рис. 1. Динаміка України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності за 2012–2018 рр.

Джерело: сформовано автором на основі [6]

Таблиця 2. Динаміка складників індексу глобальної конкурентоспроможності України у 2012–2018 рр.

Складники індексу глобальної конкурентоспроможності	2012-2013 рр.	2013-2014 рр.	2014-2015 рр.	2015-2016 рр.	2016-2017 рр.	2017-2018 рр.	Зміна позиції
Інвестиції	132	137	130	130	129	118	-14
Інфраструктура	65	68	68	69	75	78	+13
Макроекономічне середовище	90	107	105	134	128	121	+31
Охорона здоров'я та початкова освіта	62	62	43	45	54	53	-9
Вища освіта та професійна підготовка	47	43	40	4	33	35	-8
Ефективність ринку товарів	117	124	113	106	108	101	-16
Ефективність ринку праці	62	84	80	56	73	76	-14
Розвиток фінансового ринку	114	117	107	121	130	120	+6
Технологічна готовність	81	94	85	86	85	81	-
Розмір ринку	38	38	38	45	47	47	+9
Відповідність бізнесу сучасним вимогам	79	97	99	91	98	90	+11
Інновації	71	93	81	54	52	61	-10

Джерело: сформовано автором на основі [7]

Висновки з проведеного дослідження. Аграрний сектор є одним із бюджетоутворюючих секторів економіки, важливим експортером, постачальником продуктів харчування, фундаментом забезпечення продовольчої безпеки, тому забезпечення оптимального рівня конкурентоспроможності аграрного сектору національної економіки є нагальною проблемою. Детальний аналіз зовнішніх та внутрішніх чинників впливу дасть змогу посилити конкурентні переваги як аграрного сектору, так і національної економіки у цілому. Основним вектором забезпечення оптимального рівня конкурентоспроможності має стати державна підтримка аграрного сектору, спрямована на розвиток інфраструктури аграрного сектору, вдосконалення правової бази, поліпшення інвестиційного клімату та забезпечення належних соціальних умов, якості, екологічності та безпечності продукту. Вирішення цих першочергових проблем забезпечить стійкі конкурентні переваги національної економіки на міжнародній арені.

Рис. 2. Чинники конкурентоспроможності аграрного сектору національної економіки

Джерело: сформовано автором на основі [10]

1. Зубець М.В., Саблук П.Т., Тивончук С.О. Інноваційно-випереджувальна модель якісно нового розвитку агропромислового виробництва. *Економіка АПК*. 2008. № 12(170). С. 3–8.
2. *Economic growth with equity: which strategy for Ukraine* World Bank. Washington, D.C. 2000. 62 p.
3. Петренко К.В. Проблеми підвищення конкурентоспроможності депресивних регіонів в умовах глобалізації економіки. *Бізнес Інформ*. 2015. № 1. С. 85–90.
4. Мустафаєва Л.А., Босак А.О. Міжнародна конкурентоспроможність аграрного сектору України: теоретичний базис і проблеми розвитку. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2016. № 851. С. 199–205.
5. Штулер І.О. Позиції України у світових рейтингах конкурентоспроможності та економічної свободи протягом 2005–2015 років. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. № 5. С. 214–217.
6. Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2017–2018. URL: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrayiny-v-reytingu-krayin-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2> (дата звернення: 23.07.2019).
7. *The Global Competitiveness Report 2016–2017*. URL: http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL (дата звернення: 23.07.2019).
8. Офіційний сайт Transparency International Ukraine. URL: <http://ti-ukraine.org> (дата звернення: 23.07.2019).
9. Інноваційна спроможність та технологічна готовність української економіки у міжнародних порівняннях. URL: http://www.uinpei.kiev.ua/viewpage.php?page_id=432 (дата звернення: 23.07.2019).
10. Стахів О.А., Адамчук Т.Л. Економічна стійкість як фактор ефективності та конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. Економічні науки*. 2017. Вип. 1. С. 28–37.

1. Zubecj M. V., Sabluk P. T., Tyvonchuk S. O. (2008) *Innovacijno-vyperedzhuvaljna modelj jakisno novogho rozvytku aghropromyslovogho vyrobnyctva* [Innovative up-to-date model of qualitively new development of agro-industrial production]. *Economy of AIC*, vol.12 (170), pp. 3-8.
2. *Economic growth with equity: which strategy for Ukraine* World Bank. Washington, D. C. 2000. 62 p
3. Petrenko K. V. (2015) *Problemy pidvyshhennja konkurentospromozhnosti depresyvykh rehioniv v umovakh ghlobalizaciji ekonomiky* [Problems of increasing the competitiveness of depressed regions in the conditions of globalization of the economy]. *Business inform*, vol.1, pp.85-90.
4. Mustafajeva L. A., Bosak A. O. (2016) *Mizhnarodna konkurentospromozhnistj aghrarnogho sektoru Ukrajiny: teoretychnyj bazys i problemy rozvytku* [International competitiveness of Ukrainian agrarian sector: theoretical basis

and development problems]. *Bulletin of the National University «Lviv Polytechnic». Management and entrepreneurship in Ukraine: stages of formation and development problems*, vol.851, pp.199-205.

5. Shtuler I. O. (2015) *Pozyciji Ukrainy u svitovykh rejtyngakh konkurentospromozhnosti ta ekonomichnoji svobody protjaghom 2005–2015 rokiv [The position of Ukraine in the world ratings of competitiveness and economic freedom during 2005-2015]. Scientific bulletin of Uzhgorod National University*, vol.5, pp.214-217.

6. *Pozycja Ukrainy v rejtyngu krajiv svitu za indeksom globalnoji konkurentospromozhnosti 2017-2018 [The position of Ukraine in the world ranking according to the index of global competitiveness 2017-2018] (electronic journal)*, Available at: <http://edclub.com.ua/analitika/pozyciya-ukrainy-v-rejtyngu-krajiv-svitu-za-indeksom-globalnoyi-konkurentospromozhnosti-2> (accessed 23 July 2019).

7. *The Global Competitiveness Report 2016–2017* Available at: http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL (accessed 23 July 2019).

8. *Official site Transparency International Ukraine (electronic journal)*: Available at: <http://ti-ukraine.org> (accessed 23 July 2019).

9. *Innovacijna spromozhnistj ta tekhnologichna ghotovnistj ukrajinskoji ekonomiky u mizhnarodnykh porivnjannjakh [Innovative capacity and technological readiness of the Ukrainian economy in international comparisons] (electronic journal)* Available at: http://www.uintai.kiev.ua/viewpage.php?page_id=432 (accessed 23 July 2019).

10. Stakhiv O. A., Adamchuk T. L. (2017) *Ekonomichna stijkistj jak faktor efektyvnosti ta konkurentospromozhnosti siljsjkoghospodarsjkykh pidpryemstv [Economic sustainability as a factor of efficiency and competitiveness of agricultural enterprises]. Economic sciences*, vol.1, pp. 28-37.

E-mail: elenochka170372@gmail.com

УДК 330.341.1

Васильців Т.Г.

доктор економічних наук, професор,
завідувач відділу проблем соціально-гуманітарного розвитку регіонів,
ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього
Національної академії наук України»

Панченко В.А.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти,
Центральноукраїнський державний педагогічний університет
імені Володимира Винниченка

Зайченко В.В.

кандидат наук з державного управління, доцент,
декан факультету економіки та менеджменту,
Центральноукраїнський національний технічний університет

ІДЕНТИФІКАЦІЯ ЧИННИКІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЕКОНОМІКИ

У статті розглянуто питання актуальності забезпечення технологічної конкурентоспроможності економіки в умовах сучасних глобальних викликів і загроз та тенденції до посилення глобальної конкуренції. Побудовано «ланицю» формування технологічної конкурентоспроможності економіки, у рамках якого визначено базисні чинники, що її визначають. Особливу увагу привернено до послідовності забезпечення технологічної конкурентоспроможності економіки, що формується з етапів формування конкурентного потенціалу, реалізації конкурентних переваг, забезпечення конкурентоспроможності, досягнення конкурентного відриву. Обґрунтовано, що технологічна конкурентоспроможність економіки формується поетапно за рівнями: факторні конкурентні переваги стратегічних підприємств, зміцнення конкурентних позицій кластерів, розвиток «сильних» галузей, технологічні конкурентні переваги економіки, міжнародна конкурентоспроможність.

Ключові слова: технологічна конкурентоспроможність економіки, чинники та умови, конкурентні переваги, державне регулювання.